

BENES-TÁRLAT AZ IFJÚSÁGI TRIBÜNÖN

TOLNAI OTTO

„Az ember végül homokos
szomorú, vizes síkra ér,
szétnéz merengve és okos
fejével biccent, nem remél.”

(József Attila: Reménytelenül)

Nem tudom pontosan hol lemérni e tárlat hatását, visszhangját, pedig most már inkább ez érdekelne. Itt van egy vajdasági művész, mindenképpen az elsők közül, aki már komoly eredményeket tud felmutatni. S mondom, engem most már az érdekelne, hol vagyunk mi, hol az a bizonyos kevés számú, de annál igényesebb műértő és élvező, valamint kultúrpolitikus, akire szintén elég lényeges szerep kellene hogy várjon egy ilyen jelenség további életében, főleg, ha fővárosi generációjának helyzetét is figyelembe vesszük. Vajdaságban kevés a művész. Ujjainkon megszámlálhatnánk őket. Most ezen a tárlaton szép alkalmunk volt meggyőződni egy ilyen ritka jelenségről. De félek, hatalmas, a vizet saját malmukra hajtó és főleg üresen ömlő kultúrapparátusaink őt is ki fogják kerülni.

Olyan ritkán van alkalmunk egy természetes kritérium alkalmazására. Például költőink „egyéni sorsnélkülisége” vagy konzervatív technikája számomra, intímen, egészen szemmel látható. Benes tárlatán viszont ugyanúgy mozoghatunk, mint akármelyik fővárosi szalonban.

De éppen az a tökély, ami már az első pillanatban is annyira jelenvaló, lepett meg egy kicsit, éppen e tökély támasztotta kételyeim miatt írom e jegyzetet is.

Beneš a Dado (Tošković, Veličković, J. Popović, D. Lubarda, Reljić) generációjába tartozik, ha jól tudom, a legjobbakkal egy osztályban is volt az akadémián, abba a generációba, amelyik e fiatal, önfejű Crna Gora-i festőtől kapva az első impulzusokat, átütötte képző művészetünk dekoratív absztrakt kínai falát, amelyik toll helyet zsillettet mártott tusba.

Előttük mifelénk Merleau-Ponty szavaival élve, tényleg a Lélek festett, főleg nem valami különös szellemmel megáldott emberek közvetítésével. Ők a testet, de elsősorban a festészet testét hozták.

Vitalitásuk már az első pillanatokban szemmel látható volt. Mert ahogy H. Moore mondaná, elsősorban is minden műalkotásnak a maga saját vitalitásának kell lennie. És ez az energia, ez az önálló intenzív élet teljesen független, független a mű tárgyától. Joyce is minden műalkotásnál vitalitását tartja leglényegesebbnek.

Ugyanis az absztrakt festészet egy komoly félreértéssel járt, ami úgy látszik, társadalmi pillanatunknak valami módon konveniált is, mivel

az emberek, igaz, legtöbbször maguk a festők is, képtelenek voltak a kép pozitív vagy negatív töltéséig hatolni, mert a kép bonyolult, szokatlan struktúrája igen ravasz útvesztőnek bizonyult, és így mint teljesen passzív, halott valami egyáltalán nem zavart, sőt másodlagos, harmadlagos dekoratív felületei megnyugtatóan ringatóan hatott nem egy középületünk falán. A kritikusok csak fokozták ezt a félreértést. Ők, mint mindig, mély kút fölé hajoltak. Állig begombolva (a jó nevelést erkölcsi kategóriává emelve), fennen hordott elméletieskedésükkel ez az alkotóerő hiányára vall), valamint szörnyen nagyképu kompillációikkal csak „mélyítették” ezt a valamit, ami, mondom, főleg csak „mély” volt, mivel a kútban sötét volt, és nem láthatták, hogy a feneke nem is olyan messze, hogy: poros.

Számomra e generációnak főleg az indulása, az ötvenes évek vége és a hatvanas évek kezdete lényeges. De különben is a legjobbak, Dado, Tošković, Popović azóta már külföldön élnek, dolgoznak. Grafizmusuk éles tisztasága, keleti spontaneitásuk, ahogy Z. Pavlović mondaná, felszabadított gesztusuk, ahol persze Poloc és Hartung legfeljebb csak a csuklógyakorlatok tökéletesítésénél lehettek jelen. Feketéjük. Kézművességük, mint a szlovén mű-grafika, ahogy én nevezem, hamu-nyomások reakciója.

Később a reneszánsz-kultusz mértéktelensége, a hamis tradícióértelmezés, mitománia, no meg a Pop art is meglehetősen elhomályosította ezt az átütő tiszta jelenséget. Igaz, minden generáció valamivel többet ígért, mint amennyit megvalósítani képes a „minőség forradalmából”. Persze már maga az is elég lett volna, hogy láthatóvá tették absztrakt festészetünk konfekció-voltát.

Benes látszólag valami centrifugális erő messze dobta generációja fókuszától, de csak látszólag, mert éppen ezen a tárlaton is látni, hogy semmivel sem maradt le, sőt inkább csak a nagyobb ellenállás sűrűbb materiakereséséről volt szó. Mert valóban: „A festőnek magányosnak kell lennie, és szemügyre kell vennie mindazt, amit lát, és beszélgetéseket kell folytatnia önmagával...” (Leonardo, de ezt bizonyítják a valóban nagy modern festők, mint Gauguin, Van Gogh meg Cezanne is). Benes, akit különben egyik ősünkként kell megjelölni, magányos ember. Generációja látszólag nagyobb eredményeket ért el, világviszonylatban felfigyeltek rájuk, máris komoly díjakat kaptak. A festészetben körülbelül Bulatović, Kovač megfelelői lennének, annak ellenére, hogy valamivel többet ígérték, már csak azért is, mert számosabbak voltak.

Benes első pillantásra nehézkesebbnek tűnik. De ami lényeges, egyszerűbb. Husserl szerint éppen a legegyszerűbbnek tűnő dolgok mögött rejtőznek a legkomolyabb filozófiai problémák. Benes természetes tudott maradni, annak ellenére, hogy közben technikáját virtuózan a végtelenségig tökéletesítette. Ez közel sem olyan szimpla kérdés egy mai festőnél, mint gondolnánk, mert egyik területen sem válhat olyan észrevétlenül központi a másodlagos. A faktúra máris nem egy festőket temette el.

Honnan Benesnél ez az erő, ez a fegyelmezettség? Valóban olyan tisztán látja-e a végső kérdéseit? Ha igen, milyen csapdákat kell még kikerülnie?

Találkozása ezzel a tájjal kétségtelenül nem véletlen. És e táj konkrét szegmentumához sem véletlenül kötötte ilyen szigorúan magát. Ez lát-

szólag egy lépést jelentett visszafelé. Vizsgáljuk meg, annyira biztos talajról van-e szó, érdemes volt-e ez a kis visszakozás, elrugaszkozhat-e?

Amikor ezt az érdekes, mondhatnánk, egyszerűségében lírai szegmentumot ilyen hermetikusan lezárta és technikailag a végletekig tökéletesítette, akkor látszik csak, hogy festőnk veszélyesen közel került egy hamis tudományossághoz, hogy becsületes művessége mögött, főleg, ha továbbra is ennyire ragaszkodna szegmentumához, önála is csak a könnyebb út választása rejlik. Mert még csak egy lépés, és kulisszákkal zárja körül magát, és színpadán a sorsszerűség elegáns, legjobb esetben karcsú konstrukcióvá válik. Igaz, van még egy vészkijárata. Talán nem is vészkijáratról van szó, ugyanis Benes utolsó képein váratlanul megjelent, kigyulladt a *szín*. Főleg arra a kis lila képre gondolok.

Tökéletesítette perspektíváját.

Szegmentumán a víz és a levegő a modern grafikai hasadásnak felelne meg, ami ott pontosan a gesztus megnyilatkozása. Ezért, meglehet, Benesnél is alapjában egy gesztus kidolgozásáról, elemzéséről lenne szó. Csak akkor egy komoly tévedésről kellene beszélnünk, mivel a gesztus természetére teljesen merőleges ez az eljárás.

Minden szögből megfesti a partot. Tudja, véges számról van szó, tehát kezdi előlről szépen sorban.

Benes szinte teodolittal dolgozik. Leonardo, a perspektivisták leszár-mazottja. Perspektíva-szisztémája van. Ezt egyik Benesről szóló írásomban ollónak neveztem, és idéztem Readet, aki szerint a perspektíva nem nyújt semmilyen betekintést, nem nyit semmilyen kaput.

És tökéletesítette faktúráját is.

Már nem is faktúráról, hanem reliefről kellene beszélni. Még egy festővel sem találkoztam mifelénk, aki a faktúralázban ilyen fegyelmezett és választékos tud mégis lenni. Csak olyan ember dolgozhat így, aki egyben szobrász és grafikus is. „Lenyűgöző és erős anyag, anyag, amely simogat és férfiasít...”, mondhatnánk Teilhard de Chardinnal. Minden vásznon új és tökéletes faktúrát tud elérni. De sajnos, ismét meg kell jegyeznünk, hogy a faktúra sem nyújt semmilyen betekintést, a faktúra sem nyit semmilyen kaput. Itt talán idézhetnénk Krležát is: „Engem soha egy modern festő sem hozott zavarba azúr faktúrájával, hanem azzal, hogy egyéniségként szólalt-e meg, vagy sem.”

Meglehet, perspektíváját bonyolítva, faktúráját egészen egy Kemény szobrászatáig fokozva még nagy területek állnak előtte. Az is meglehet, Benesnek szüksége volt e két vakvágány leellenőrzésére. Biztos, e munka elvégzése után ezért is jelentkezett olyan erős lobbal azon a kis lila képen a *szín*. A festészet örökmécseséről majdnem az egész modern festészet megfelelkezik. Ezért nagy érdeklődéssel várjuk Benes új, pik-turális fázisát. Igaz, kicsit félünk is, mert ha következő tárlatán ismét csak szegmentumaival találjuk szembe magunkat, ez kínossá válna. Ezért már most is tekintünk ismét Benes grafikájára, figurái és főleg csendéletei felé (konkrétan arra a Párizsban készült kis gyertyatartós csendéletre gondolok). Ha ebbe az irányba mozdulna, ez a szegmentum-mal való megbirkózás mint egy pozitív stáció szerepelne Benes életművében.

Igaz, ez csak a kritikus szemszöge, „perspektívája”.

Amint fent említettem, Benes magános ember. Az élettől egy rakás vásznat vár. S ez már meg is adatott neki.